

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.02.488> JEL classification: L19, Q13, Q18
UDC: 338.439.5:633.1 (477)

Володимир НЕДАШКІВСЬКИЙ

доктор сільськогосподарських наук,
професор кафедри технології кормів, кормових добавок і годівлі тварин,
Білоцерківський національний аграрний університет, Україна
E-mail: profkom1967@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-5487-6807

Наталія ПРИСЯЖНЮК

кандидат ветеринарних наук,
доцент кафедри іхтіології та зоології,
Білоцерківський національний аграрний університет, Україна
E-mail: natasha.prisjazhnjuk@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-4737-0143

Андрій ІВАНОВСЬКИЙ

аспірант,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна
E-mail: ivanovskiyandreybox@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0410-4352

Юрій ФЕДУК

кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри технологій у рослинництві та захисту рослин,
Білоцерківський національний аграрний університет, Україна
E-mail: fedoruky_4@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-3921-7955

Тарас ПАНЧЕНКО

кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри технологій у рослинництві та захисту рослин,
Білоцерківський національний аграрний університет, Україна
E-mail: panchenko.taras@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1114-5670

ЗЕРНОВИЙ РИНОК ЯК СИСТЕМОУТВОРЮЮЧА ЛАНКА АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

Вступ. В Україні зернове господарство традиційно є стратегічною і одночасно багатоцільовою, багатофункціональною та системоутворюючою галуззю в економіці країни та аграрному секторі. Воно стимулює чи, навпаки, стримує розвиток інших, пов'язаних із нею галузей, продуктивних і сировинних

© Володимир Недашківський, Наталія Присяжнюк, Андрій Івановський, Юрій Федорук, Тарас Панченко, 2024

Отримано: 08.05.2024 р.

Рекомендовано до друку: 18.05.2024 р.

Опубліковано: 29.05.2024 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Як цитувати: Недашківський В., Присяжнюк Н., Івановський А., Федорук Ю., Панченко Т. Зерновий ринок як системоутворююча ланка агропродовольчого ринку України. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 2. С. 488-497.
DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.02.488>

ринків. Рівень розвитку зернового господарства характеризує надійність хлібофуражного постачання, економічну та соціально-політичну стабільність у країні, її продовольчу безпеку, а також є своєрідним індикатором економічного благополуччя держави, її престижу у світі.

Метод (методологія). Методика дослідження охоплює систему статистико-економічних методів у поєднанні з теоретичними аспектами формування ринку зерна, проблемами його функціонування в умовах створення нової економічної системи. У процесі дослідження використовувалися такі методи: порівняльного аналізу – для зіставлення даних, визначення зміни показників ринку в часі та просторі; абстрактно-логічний – з метою формування припущень, гіпотез, а також висновків і узагальнень; аналізу та синтезу – при оцінюванні стану об'єкту дослідження та обґрунтуванні пропозицій щодо його покращення і забезпечення повноцінного розвитку в подальшому.

Результати. Доведено, що забезпечення ефективного розвитку зернового ринку України та подальше зміцнення позицій на світовому ринку можливе за умов розширення масштабів виробництва, оптимізації структури виробництва зерна, підвищення якості зерна та продуктів його переробки, ефективному землекористуванні, а також інноваційному розвитку, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного зерна та продуктів його переробки. Вітчизняний ринок зерна зараз перебуває на стадії формування. Він суттєво поступається за економічними характеристиками ринків зерна країн із розвинутою ринковою економікою.

Ключові слова: ринок зерна; зерновиробництво; експорт; валовий збір; урожайність.

Вступ

В Україні зернове господарство традиційно є стратегічною і одночасно багатоцільовою, багатофункціональною та системоутворюючою галуззю в економіці країни та аграрному секторі. Воно стимулює чи, навпаки, стримує розвиток інших, пов'язаних із нею галузей, продуктивних і сировинних ринків. Рівень розвитку зернового господарства характеризує надійність хлібофуражного постачання, економічну та соціально-політичну стабільність у країні, її продовольчу безпеку, а також є своєрідним індикатором економічного благополуччя держави, її престижу у світі. У маркетинговому сезоні 2023/2024, який закінчився 30 червня 2024 року, Україна експортувала 57,5 млн тонн зернових та олійних культур, в тому числі пшениці - 18,4 млн т на суму \$3 млрд, при виробництві близько 22 млн т. Ячменю Україна експортувала майже 2,5 млн т на \$376 млн, при виробництві 5,8 млн т., кукурудзи - 29,3 млн т на суму \$4,7 млрд, при виробництві – 29,6 млн т. Тому ефективність функціонування зернового господарства є не лише галузевою, а й складною макроекономічною проблемою, оскільки його динамічний та сталий розвиток визначається інституційними та структурними перетвореннями, що відбуваються в економіці країни.

Вивчення питань виходу сільськогосподарських підприємств на світовий ринок зерна перебувало в колі наукових інтересів В. Андрійчука, В. Бойка, В. Губенка, Л. Діброва, О. Жемойда, О. Захаріної, Т. Зінчука, С. Кваші, І. Кобута, В. Колодійчука, Л. Михайлової, П. Саблука, М. Сайкевич, О. Попова, В. Онегіна, О. Школьного та інших науковців.

Водночас швидкоплинні зміни зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності суб'єктів підприємницької діяльності логістичного ланцюга руху зернових від виробника до кінцевого споживача вимагають перегляду базових підходів функціонування ринку зерна.

Мета статті

Мета статті – на основі узагальнення результатів досліджень запропонувати рекомендації практичного і теоретичного характеру щодо удосконалення функціонування ринку зерна.

Виклад основного матеріалу дослідження

Ринок зерна займає особливе місце у системі агропродовольчих ринків. Рівень його розвитку істотно впливає на характер відтворювального процесу в усій національній економіці, визначаючи, найважливіші міжгалузеві пропорції та макроекономічні показники. Більше того, ринок зерна виступає

своєрідним мірилом якості економічних перетворень, що проводяться в Україні. Рівень і динаміка цін на зерно та хлібопродукти багато в чому визначають кон'юнктуру суміжних ринків агропродовольства, являючись до того ж фактором, який дуже істотно впливає на соціальну стабільність у суспільстві. Зокрема, індекс цін на зернові в грудні 2023 року зріс на 1,5% порівняно з листопадом через зростання цін на пшеницю, кукурудзу, рис і ячмінь, а також через логістичні порушення. Загалом індекс за рік був на 15,4% нижчим за середній показник 2022 року. В економічній літературі традиційно згадуються такі основні причини особливого становища зернового ринку в аграрній економіці:

- хліб – основний продукт харчування громадян: за рахунок нього задовольняється до 40% (за деякими даними – до 75%) денної потреби в енергії, а 90% населення вживає хліб щоденно;
- важливіше стратегічне значення зерна як основи продовольчої безпеки країни; визначальний для сільськогосподарських підприємств (частка прибутку від реалізації зерна сягає 75% від загальної суми);
- мультиплікативний ефект від розвитку зернового господарства у півтора-два рази перевищує подібний ефект від усього аграрного сектору у розвитку економіки країни;
- унікальні особливості зерна як товару: універсальність, здатність до тривалого зберігання та транспортування, якісна однорідність, подільність, взаємозамінність, що забезпечують йому ємний ринок збуту та пріоритет при формуванні продовольчих фондів;
- фуражне зерно є основою концентрованих кормів у тваринництві;
- зерновий ринок є особливо привабливим сектором для транснаціональних корпорацій.

Виходячи з вищезазначеного, можна відзначити наступне: по-перше, зерновий ринок, в силу своєї специфіки, є системоутворюючим для агропродовольчого ринку в цілому; по-друге, він, може служити «еталоном для відпрацювання та удосконалення ринкових відносин в інших

галузях сільського господарства та окремих продуктових ринках країни».

Говорячи про роль і значення зернового ринку, слід підкреслити і такий, на наш погляд, важливий момент: аж ніяк не претендуючи на роль загального еквівалента, зерно з успіхом може виступати як мірила вартості, особливо в умовах здійснення товарообмінних операцій. У сучасній історії України неодноразово виникали ситуації, за яких «хліб був кращим мірилом», ніж гроші, та інші товари. Зернове господарство – це багатоцільовий сектор економіки, що поєднує ряд життєзабезпечувальних функцій, і водночас базова галузь сільського господарства, яка історично утворює основу сталого функціонування всього національного аграрного комплексу та є найбільшою, важливою та ефективною його складовою. Оскільки майже 40 % сільськогосподарського виробництва прямо чи опосередковано пов'язане з використанням зернових ресурсів, динамічний розвиток зернового господарства безпосередньо впливає на подолання багаторічної загальної системної кризи в агропромисловому комплексі та суттєве покращення продовольчого забезпечення країни за рахунок мобілізації потенціалу вітчизняного виробництва. Продовольча безпека нашої країни багато в чому залежить від забезпечення її потреб власним зерном, за досить високої якості. На 12 березня 2023 р. збирання зернових та зернобобових культур проведено на площі 11,1 млн га (97,6 % від посівних площ цих культур), намолочено 53,9 млн т зерна, у т. ч. пшениці – 20,2 млн т (при цьому внутрішнє споживання двох типів пшениці – фуражної та продовольчої – становить близько 7,5–8 млн т на рік). Ячменю намолочено 5,8 млн т (за річного споживання в Україні на рівні 2,5–3 млн т), гречки – 158,5 тис. т (внутрішнє споживання становить 100–110 тис. т).

Під зерновим ринком слід розуміти систему економічних відносин між виробниками зерна та його покупцями-переробниками (первинний ринок) та виробниками та споживачами продуктів його переробки (вторинний ринок).

У сучасних умовах господарювання ринок зерна проявляється як певний комплекс товарно-грошових відносин, що охоплює всі стадії відтворювального процесу. Він являє

собою систему економічних відносин у галузі виробництва, розподілу, обміну та споживання зерна та зернопродуктів та його складових – ціни, попиту, пропозиції та конкуренції. Високий рівень та темпи зростання зернового виробництва дозволяють повністю задовольнити потреби населення у широкому асортименті виробів із зерна, підвищувати економічний рівень сільськогосподарських підприємств, забезпечувати тваринництво концентрованими кормами. Ринок формує нові відносини виробників та споживачів, коли виробництво продукції регулюється на основі закону попиту та пропозиції за допомогою економічних важелів – цін, податків, пільг, кредитів. Отже, ефективне функціонування та регулювання ринку зерна багато в чому визначається структурними змінами, що відбуваються в аграрному секторі. У зв'язку з цим забезпечення якісного функціонування зернової галузі є не лише галузевою, а й міжгалузевою макроекономічною проблемою. Функціонування товарних ринків вимагає наявності певного ряду умов, до яких стосовно ринку зерна ставляться:

- різноманітність форм власності та господарювання товаровиробників і споживачів, ліквідація монополізму в усіх ланках просування продукції від виробника до споживача, високий рівень внутрішньої та зовнішньої конкуренції; самостійність та незалежність суб'єктів ринку у виборі структури виробництва, каналів реалізації та придбання продукції;
- наявність добре розвиненої ринкової інфраструктури. Роль і значення ринку зерна визначається, передусім, тими функціями та цілями, що він має здійснювати для економіки країни.

Також, ринок зерна виконує такі основні функції:

- забезпечує взаємодію продавців та покупців зерна.
- сприяє ефективному розподілу зерна між різними категоріями споживачів (населення – хлібопродукти, тваринництво – зернофураж, зернопереробна промисловість – сировина) через конкуренцію.

- впливає обсяг і структуру виробництва, пристосовуючи його через ціни до платоспроможного попиту населення.

- надає відомості про наявність або відсутність зерна або хлібопродуктів, їх кількість, якість, витрати виробництва та ін.

Метою функціонування ринку зерна є задоволення біологічних, фізичних, соціальних та економічних інтересів населення. Для досягнення цієї мети необхідний облік факторів, що визначають формування та розвиток ринку зерна. Фактори, що впливають на обсяг пропозиції зерна, можна згрупувати таким чином:

- природні – опади, температурний режим, ґрунти, шкідники, хвороби тощо;
- агротехнічні – сівозміни, частка посівів зернових у площі ріллі, питома вага сортових посівів районованими сортами, кількість насінневого матеріалу;
- технологічні – забезпеченість зерновиробників технікою, машинами та обладнанням, їх технічний стан та ступінь зносу, забезпеченість добривами та засобами захисту рослин. Ці фактори визначають розмір посівних площ під зерновими культурами та їхню врожайність; економічні – прибутковість та рівень рентабельності виробництва зернових, інформаційність про попит на зерно та рівень ринкових цін наступного року, впевненість та гарантія збуту зерна.

Для аналізу та прогнозу попиту на зерно необхідно встановлювати його залежність від 3-х груп факторів:

1 група – демографічні та фізіологічні (чисельність населення, їх віковий склад, фактичний та нормативний рівень споживання хліба та хлібопродуктів, м'яса, молока та яєць);

2 група – економічні (душові доходи населення та їх частка, що розходиться на продовольство; рівень інфляції, споживчі ціни, платоспроможність зернопереробних підприємств, розмір фінансових ресурсів, що виділяються державою для створення стратегічних запасів);

3 група – технологічні (структура душевого споживання хлібних продуктів у перерахунку на зерно; структура попиту на окремі види кормового зерна (фактична та нормативна

витрата зерна на виробництво одиниці тваринницької продукції та голову худоби, одиницю кінцевої продукції в зернопереробних галузях; площа посіву) зернових культур і кормових сумішей і норму висіву насіння на 1 га).

Невід'ємним фактором функціонування зернового ринку є конкуренція - суперництво його господарюючих суб'єктів за найбільш вигідні умови виробництва та збуту зерна. виду зерна, задоволення його потреби Крім конкуренції, попиту, пропозиції зерна, невід'ємним елементом ефективного функціонування зернового ринку є система державного регулювання. Таким чином, формування та розвиток високорозвиненого ринку зерна обумовлює необхідність здійснення цілого ряду економічних, фінансових, соціальних та інших впливів, що забезпечують задоволення потреб населення у продуктах харчування та отримання прибутку, насамперед, сільськогосподарськими підприємствами для забезпечення розширеного відтворення діяльності. Ефективність зусиль щодо удосконалення зернового ринку визначається об'єктивним, систематичним аналізом його функціонування. Формування попиту та пропозиції на зерно має ряд принципових специфічних особливостей, що впливають на ефективність функціонування зернового ринку та формування економічних відносин його суб'єктів. До основних особливостей необхідно віднести такі:

- у сферу товарного обігу поступає не весь обсяг виробленого зерна, оскільки певна його частина залишається для внутрішньогосподарського споживання (на насіння, корм тваринам), що зменшує ємність і товарообіг зернового ринку;
- нестійкість пропозиції та сезонність надходження зернової продукції запобігає імпульсивності обсягів товарообігу при стабільному та відносно рівномірному протягом року попиту на хлібні продукти, вимагає, з одного боку, значних витрат на зберігання у сфері обігу та створення зернових запасів, а інший – більшої уваги розвитку впровадження форвардних угод;
- коливання погодних умов та пов'язана з цим невизначеність обсягів товарної пропозиції (у передприбиральний період)

стимулюють використання у біржовій діяльності ф'ючерсних операцій та хеджування майбутніх ризиків;

- невідповідність між рівнем виробництва та споживання зерна та зернової продукції по адміністративно-територіальних утвореннях країни, а також локальний характер виробництва окремих видів зерна обумовлюють об'єктивну необхідність перевезень зерна та збільшення ємності зернового ринку за рахунок розвитку міжрегіональних зв'язків та експорту, що виявляється, зокрема, у показниках динаміки обсягів товарообігу та відсотка товарності;
- при зміні ціни або рівня доходів споживачів еластичність попиту на хлібопродукти значно нижча порівняно з попитом на яйця, м'ясо та м'ясопродукти, молоко та молокопродукти.

Корінні ринкові перетворення, через які вже пройшло і проходить вітчизняне зернове господарство, давали всі підстави для його позитивного розвитку. Проте через різні причини воно виявилось відкинутим на багато років тому, що ще більше збільшило його відставання порівняно з провідними аграрними країнами з експортоорієнтованим зерновим господарством.

В останні передвоєнні роки розвиток зернового господарства та ринку зерна відбувався у складній та одночасно суперечливій соціально-економічній ситуації в аграрній сфері економіки країни. З одного боку, набули подальшого розвитку висококонцентровані господарства корпоративного сектору аграрної економіки переважно холдингового типу. У зернове виробництво впроваджувалися нові технології та техніка, збільшилася кількість адаптованих сортів та гібридів зернових культур. Одночасно щодо швидкими темпами зростав великомасштабний експорт зерна, розширювалося та зміцнювалося його логістичне забезпечення. 2023 рік став дуже буремним для українських експортерів агропродукції. Росія всіляко гальмувала роботу зернового коридору, потім зовсім зупинила його. Тим часом західні сусіди домоглися блокування українського експорту 4 культур на рівні ЄС, а згодом

почали перекривати прикордонні пункти пропуску. Паралельно українські експортери відновили агропродукцію морем поза коридором, і нарощували відправки Дунаєм, натомість РФ атакувала портову та річкову інфраструктуру. Водночас Україна почала боротьбу з «чорним експортом» зерна. І найголовніше, що весь рік аграріїв переслідували низькі ціни на продукцію та високі - на логістику.

За 12 місяців 2023 року експорт пшениці склав 16,17 млн т. Більшість цього об'єму поставляли через морські та річкові порти - 13,7 млн т. Залізницею перевезли трохи менше, ніж 2 млн т, а автомобілями - пів мільйона тонн.

Протягом року кількість експорту пшениці варіювалася, а найбільше відвантажили у грудні - 1,8 млн т.

В 2023 році екпортували 26 млн т кукурудзи. Це 23% від загального об'єму агроекспорту України. Дохід від продажу культури досяг \$ 4,9 млрд. при цьому необхідно наголосити, що за два попередні роки продаж кукурудзи приніс державі по \$5,9 млрд.

Загалом за 2023 рік український експорт інших зернових культур - жита, ячменю, вівса та сорго - на загальну вартість \$376 млн. Серед названих найбільше відправили за кордон ячменю - 2,1 млн т. Головними покупцями культури стали Туреччина, Китай та Іспанія, а загалом експорт приніс \$362 млн. Хоча це не зрівняється з експортом у 2021 році, коли дохід від продажу ячменю склав більше мільярда доларів.

Серед більш нішевих культур статистика наступна. Сорго екпортували 55 тис. т на суму \$12 млн. Це найменший результат за останні три роки як по обсягах, так і по доходах. Трійка головних імпортерів сорго у 2023 році – Румунія, Італія та Польща.

Постачання вівса та жита також знизилося впродовж останніх трьох років. Особливо це стосується жита: у 2021 році експорт був на рівні 136 тис. т, а у 2023 р. – всього 6 тис. т.

З іншого боку, позитивні зміни не забезпечили необхідних відтворювальних можливостей у зерновому господарстві. Крім того, зберігалася висока коливання цін на зерно, залишалася низька частка сільськогосподарських товаровиробників у ціні

кінцевої продукції агропродовольчого ланцюгу товароруху від виробника до кінцевого споживача. Одночасно виникло і безліч нових проблем у зерновому господарстві та на зерновому ринку, пов'язаних із членством України у СОТ. Вони прямо чи опосередковано посилили свій вплив на зернове господарство та зерновий ринок, стан та динаміку їх розвитку, рівень хлібофуражного постачання країни, якість та конкурентоспроможність вітчизняного зерна на світовому ринку, баланс його експорту та імпорту. Слід зазначити, що вітчизняний зерновий ринок недостатньо сформований і за ключовими показниками відстає від зернового ринку розвинених європейських країн. До основних проблем недостатнього розвитку ринку можна віднести і нестабільну пропозицію основних зернових культур. Важливою проблемою є також слабкий розвиток транспортної логістики на ринку зерна, що особливо проявилось в умовах військової агресії Росії проти нашої держави.

На початку війни зернові почали доставляти до найближчих прикордонних країн, таких як Румунія, Польща, Болгарія, Туреччина. Вартість перевезення річковою баржею з українських дунайських портів до румунської Констанци на той час сягнула 100 \$/т, хоча до війни не перевищувала 10-12 \$/т. Це стимулювало появу малих та середніх гравців на українському ринку, які почали експортувати зерно невеликими партіями. У них одразу ж почали купувати продукцію великі європейські переробні заводи та ферми, що дещо пожвавило ринок, та спричинило розвиток Дунайського портового кластеру.

Так, дунайські порти впродовж останніх двох років вийшли на щомісячний вантажообіг, який до війни здавався фантастичним - 2 млн тонн. З часом розмір суден, які заходили в Україну, збільшувався, а кінцеві порти призначення ставали все більш віддаленими, сягаючи Середземномор'я та Атлантики.

Частина європейських портів, зокрема, болгарські, польські, румунські, до такого сценарію готові не були, тож намагалися впоратися із різким зростанням попиту на перевалку та наслідками: складнощами з плануванням навантажувально-розвантажувальних робіт, браком буксирного

флоту, повільною подачею барж, технічними розбіжностями в роботі терміналів тощо. Ситуації, коли термінал брав на себе зобов'язання здійснити навантаження, але не забезпечував вільний причал чи постановку судна, на той час були типовими для більшості портів Болгарії, Румунії та Польщі.

Відновлення роботи глибоководних портів в Україні значно збільшило можливості українського експорту та ро звантажило європейські гавані. Безперечно, запуск «українського коридору»- знакова перемога України у 2023 році, яка стала можливою завдяки титанічній спільній роботі Збройних сил України, дипломатичного корпусу, керівництва Мінінфраструктури та Президента України. Великотоннажні судна повернулися до українських гаваней, і кінцеві порти призначення знову сягають далеких берегів Азії. Наразі, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, 87% всієї агропродукції експортується з портів Великої Одеси.

З обережним оптимізмом констатуємо, що трейдери відносно адаптувалися до зміни логістичних маршрутів і наразі головне – зберегти можливість аграрного експорту всіма доступними шляхами, особливо через «глибоку воду» та річку.

Основні проблеми наразі виникають здебільшого всередині країни через раптові зміни регуляторної політики та нормативно-правового поля. Листопад минулого року для зернових експортерів в Україні, приміром, був важким не лише через обстріли портової інфраструктури, але й раптові зміни правил експорту.

Ще один хронічний «головний біль» експортерів, який помітно посилюється у серпні 2023 року після ухвалення Наказу №19 «Про деякі питання фінансової дисципліни в умовах правового режиму воєнного стану», – реєстрація податкових накладних. Вимога зареєструвати податкові накладні фактично до подання митної декларації, тобто за 10 днів до фактичного завантаження судна, суперечить Податковому кодексу, який гарантує право платнику податків зареєструвати податкову накладну щонайменше протягом 15 календарних днів після завантаження. Ця колізія одразу додала

зайвих клопотів та призвела до неприємних наслідків – зриву контрактів, простоїв та збитків.

Важливим елементом розвитку ринку зерна на сучасному етапі є ефективність практичної реалізації змін до Податкового та Митного кодексів, а саме закони №10168-2/10169-2, на практиці. Справа в тому, що Україні де-факто запроваджують нові правила регулювання цін через встановлення мінімальної експортної ціни відповідно до міжнародних біржових котирувань. Як засвідчує досвід, такі ціни часто не відповідають реальним у Чорноморському та Середземноморському регіонах, а особливо в Україні в період повномасштабної війни. Це може обумовлюватися кількома факторами, насамперед, наявністю stokів в країнах-імпортерах. Останні роки ми спостерігаємо ситуації, коли фізичний ринок зростає, а біржовий падає і навпаки. Саме через це стали менше працювати механізми хеджування. Ми працюємо в багатьох країнах і, за нашими спостереженнями, найкраще діють механізми, котрі запроваджені в європейських країн та США, де на зерно встановлено 0% ПДВ, а торгівля є вільною. Такий підхід спрощує торгівлю, тим самим розвиває експорт та детінізує ринок. Можливо, Україні доречно взяти за приклад такий досвід, який зарекомендував себе роками.

Поза сумнівом, зернова логістика в Україні досі переживає найскладніший за свою історію краш-тест на виживання. Саме тому важливо, щоб регуляторна політика з боку держави була виважена, продумана, передбачувана, адже це лише сприятиме функціонуванню та розвитку аграрного сектору. Вільна торгівля та зниження податкового навантаження можуть стати ключовими факторами підтримки українських експортерів на міжнародному ринку, якої вони так потребують. У підсумку виграють і фермери, і галузь загалом. І держава Україна передусім.

Забезпечення ефективного розвитку зернового ринку Україні та подальше зміцнення позицій на світовому ринку можливе за умов розширення масштабів виробництва, оптимізації структури виробництва зерна, підвищення якості зерна та продуктів його переробки, ефективному землекористуванні, а також інноваційному розвитку, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності

вітчизняного зерна. та продуктів його переробки. Вітчизняний ринок зерна зараз перебуває на стадії формування. Він суттєво поступається за економічними характеристиками ринків зерна країн із розвинутою ринковою економікою. Варто відзначити тенденцію сталого зростання обсягів виробництва зерна нашої країни останнє десятиліття, зниження залежності виробництва від природно-кліматичних умов. Збільшення урожайності зернових культур говорить про глибокі процеси переходу на нові технології виробництва та управління сільському господарстві. Валовий збір зернових і зернобобових культур в Україні 2023 року становив 59,77 млн т, що на 11% більше, ніж роком раніше. Урожай було зібрано з 10,98 млн га (-10%) за врожайності 55,2 ц/га (+21%).

Зокрема, врожай пшениці торік склав 21,63 млн т, ячменю – 5,5 млн т, кукурудзи – 31,03 млн т, жита -231,2 тис. т, вівса – до 427,3 тис. т, гречки – до 210,7 тис. т, проса – до 203,5 тис. т.

Зернобобових намолотили 460,6 тис. т, з яких 368,4 тис. т гороху та майже 71 тис. т квасолі.

Експорт зерна – це не просто залучення грошей у вітчизняне сільське господарство, але вирішення питання щодо вилучення надлишків зерна з внутрішнього ринку як способу стабілізації внутрішніх цін. Тобто, експорт – це не мета, а засіб підтримки вітчизняного виробника.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Виробництво зерна, незважаючи на його стратегічну та соціально-економічну значимість в економіці та забезпеченні продовольчої безпеки країни, як і раніше залишається однією з небагатьох галузей зернопродуктового підкомплексу, що не має власної програми розвитку, що негативно відображається і на

функціонуванні національного зернового ринку. Україна, володіючи величезним аграрним потенціалом, самодостатня за всіма основними видами виробничих ресурсів, займаючи за розміром зернового клину та обсягом виробництва зерна четверте місце у світі, стабільно входячи до п'ятірки найбільших світових експортерів зерна і неухильно нарощуючи його закордонні поставки, змушена імпортувати значний обсяг сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства, що перевищує майже в півтора рази поріг продовольчої безпеки.

Крім того, фактично все вітчизняне експортне зерно – це продукт з мінімальною доданою вартістю, у той час як питома вага продуктів з високою доданою вартістю становить менше одного відсотка, що не дозволяє мати додаткові фінансові ресурси від зростаючого обсягу зернового експорту. Конкурентні переваги вітчизняного зерна на світовому ринку були зумовлені переважно природними чинниками – за рахунок надмірного використання чорноземів та економічними – завдяки наявності відносно дешевої робочої сили та недооціненої вартості землі. Проте цього вже недостатньо, враховуючи високу конкуренцію на світовому зерновому ринку з боку основних країн – експортерів зерна. Як видно, у вітчизняного ринку зерна існує досить багато проблем, але вони вирішуються. Нарощування обсягів зерна, а також реалізація експортного потенціалу дозволить зайняти стійкі позиції на світовому ринку зерна та продуктів його переробки. Все це сприятиме подоланню негативних тенденцій та формуванню розвинутого агропродовольчого ринку, розвитку ефективного сталого агропромислового виробництва, підвищенню рівня продовольчої безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Черемісіна С. Г. Ринок зернових культур в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи розвитку. *Економіка АПК*. 2021. № 2. С. 48–58.
2. Месель-Веселяк В. Я. Виробництво зернових культур в Україні: потенційні можливості. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 5–14.

3. Козак О. А., Грищенко О. Ю. Розвиток зернової галузі України на сучасному етапі. *Економіка АПК*. 2016. № 1. С. 38–47.
4. Ільчук М. М., Коновал І. А., Барановська О. Д., Євтушенко В. Д. Розвиток ринку зерна в Україні та його стабілізація. *Економіка АПК*. 2019. № 4. С. 29-38.
5. Гайда Ю. І., Шайнюк Б. Л. Ринок зерна в ретроспективі та перспективі: глобальний аналіз. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 4. С. 30–40.
6. Корженівська Н. Л. Імперативи та пріоритети економічної безпеки товаровиробників зерна в умовах ринкової глобалізації: монографія; Подільський державний аграрно-технічний університет. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2019. 439 с.
7. Цимбал Л. І., Черницька Т. В. Україна у системі глобальної продовольчої безпеки: ринок зернових. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*: зб. наук. праць; за ред.: В. В. Коваленко (голов. ред.). Одеса: Одеський національний економічний університет. 2022. № 11–12 (300–301). С. 123–130.
8. Кушнір Н. О., Славич М. М. Сучасні тенденції розвитку України на світовому ринку зерна. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 15, частина 2. С. 125-128.

REFERENCES

1. Cheremisina, S. H. (2021). The grain market in Ukraine: Analysis of the current state and development prospects. *Ekonomika APK*, (2), 48–58.
2. Mesel-Veselyak, V. Y. (2018). Grain production in Ukraine: Potential opportunities. *Ekonomika APK*, (5), 5–14.
3. Kozak, O. A., & Hryshchenko, O. Y. (2016). Development of the grain sector in Ukraine at the present stage. *Ekonomika APK*, (1), 38–47.
4. Ilchuk, M. M., Konoval, I. A., Baranovska, O. D., & Yevtushenko, V. D. (2019). Development and stabilization of the grain market in Ukraine. *Ekonomika APK*, (4), 29–38.
5. Haida, Y. I., & Shainyuk, B. L. (2023). The grain market in retrospect and prospect: Global analysis. *Innovation and Sustainability*, (4), 30–40.
6. Korzhenivska, N. L. (2019). *Imperatives and priorities of economic security of grain producers under market globalization: Monograph*. Kamianets-Podilskyi: Zvoleiko D. H.
7. Tsymbal, L. I., & Chernytska, T. V. (2022). Ukraine in the system of global food security: The grain market. *Scientific Bulletin of Odessa National Economic University*, (11–12), 123–130.
8. Kushnir, N. O., & Slavych, M. M. (2017). Current trends in Ukraine's development in the global grain market. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, (15, Part 2), 125–128.

Volodymyr Nedashkivskyi, Doctor of Agricultural Sciences, Professor of the Department of Feed Technology, Feed Additives, and Animal Feeding, Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

Nataliya Prysiazhniuk, Candidate of Veterinary Sciences, Associate Professor of the Department of Ichthyology and Zoology, Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

Andrii Ivanovskyi, Postgraduate Student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Yurii Fedoruk, Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor of the Department of Plant Production Technologies and Plant Protection, Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

Taras Panchenko, Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor of the Department of Plant Production Technologies and Plant Protection, Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

The grain market as a system-forming link of Ukraine's agri-food market

Abstract

Introduction. In Ukraine, the grain industry has traditionally been a strategic and, at the same time, a multifunctional and system-forming sector of the country's economy and agricultural sector. It either stimulates or restrains the development of other related sectors, product, and raw material markets. The level of development of the grain industry reflects the reliability of grain and forage supply, economic and socio-political stability in the country, its food security, and serves as an indicator of the state's economic well-being and its prestige in the world.

Method (Methodology). The research methodology includes a system of statistical-economic methods combined with theoretical aspects of grain market formation and its operational challenges in the context of a new economic system. The study utilized the following methods: comparative analysis – for comparing data and identifying changes in market indicators over time and space; abstract-logical – for formulating assumptions, hypotheses, conclusions, and generalizations; analysis and synthesis – to evaluate the research object's condition and substantiate proposals for its improvement and ensuring further full-fledged development.

Results. It has been proven that ensuring the effective development of Ukraine's grain market and strengthening its positions in the global market is possible through expanding production scales, optimizing the structure of grain production, improving grain quality and its processed products, effective land use, and fostering innovative development, which enhances the competitiveness of domestic grain and its processed products. The domestic grain market is currently in its formation stage and significantly lags in economic characteristics compared to grain markets in countries with developed market economies.

Keywords: grain market; grain production; export; gross harvest; yield.

Cite as: Nedashkivskyi, V., Prysiazhniuk, N., Ivanovskyi, A., Fedoruk, Y., and Panchenko, T. (2024). The grain market as a system-forming link of Ukraine's agri-food market. *Economic analysis*, 34 (2), 488-497. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.02.488>